

redakcja naukowa
Zdzisława Janiszewska-Nieścioruk

O ROLI RODZINY I RÓWIEŚNIKÓW
w inkluzyjnej edukacji
i rehabilitacji
osób z niepełnosprawnościami

UNIwersytet Zielonogórski

U N I W E R S Y T E T Z I E L O N O G Ó R S K I

**O ROLI RODZINY I RÓWIEŚNIKÓW
W INKLUZYJNEJ EDUKACJI I REHABILITACJI
OSÓB Z NIEPEŁNOSPRAWNOŚCIAMI**

**ON THE ROLE OF THE FAMILY AND PEERS
IN THE INCLUSIVE EDUCATION AND REHABILITATION
OF PEOPLE WITH DISABILITIES**

Redakcja naukowa

Zdzisława Janiszewska-Nieścioruk

Zielona Góra 2024

RADA WYDAWNICZA

Mariusz Naczek (*przewodniczący*), Paweł Andrzejewski, Andrzej Bisztyga,
Bogumiła Burda, Joanna Dec-Pietrowska, Beata Gabryś, Mariusz Jenek,
Aleksandra Kruk, Franciszek Runiec (*sekretarz*)

RECENZJA

Teresa Żółkowska
Marzenna Zaorska

REDAKCJA

Kinga Dolczewska

KOREKTA

Ewa Popiłka

REDAKCJA TECHNICZNA

Arkadiusz Sroka

PROJEKT OKŁADKI

Marta Surudo

© Copyright by Uniwersytet Zielonogórski
Zielona Góra 2024

ISBN 978-83-7842-562-5

DOI: https://doi.org/10.59444/2024MONredJan_2

OFICyna WYDAWNICZA UNIWERSYTETU ZIELONOGÓRSKIEGO

65-246 Zielona Góra, ul. Podgórna 50, tel. (68) 328 78 64
www.ow.uz.zgora.pl, sekretariat@ow.uz.zgora.pl

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Introduction	11
Adrianna Grabizna, <i>Stultifera navis</i>. Autonomia i emancypacja a dyskurs biologizujący niepełnosprawność	15
 Część I. Rola rodziny w inkluzyjnej edukacji i rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami	
Monika Gołubiew-Konieczna , O konieczności i sposobach współpracy nauczycieli z rodzicami uczniów z niepełnosprawnościami w szkole ogólnodostępnej – wytyczne wynikające z przepisów prawa oświatowego oraz doświadczeń własnych autorki.....	27
Maria Stec , O potrzebie szczęśliwego rodzica dla dzieci z zaburzeniami rozwoju. Relacyjno-rozwojowe podejście do wczesnego wspomagania rozwoju.....	43
Natalia Kędzia, Malwina Kościuk , Triada: refleksyjność, inteligencja emocjonalna oraz rodzicielska funkcja refleksyjna w odniesieniu do rodziców dzieci z ASD i rodziców dzieci bez zdiagnozowanych zaburzeń psychicznych	63
Ludwika Wojciechowska, Samanta Rybacka, Łukasz Wojciechowski , Uwaga rodzicielska a dobrostan psychiczny we wczesnym i późnym okresie adolescencji	85
Iwona Wrycz , Rodzina przestrzenią kształtowania się umiejętności przystosowawczych młodzieży z głębszą niepełnosprawnością intelektualną	103
Barbara Maciejewska, Zdzisława Janiszewska-Nieścioruk , Rola postaw rodzicielskich w kształtowaniu umiejętności życiowych dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną	127
Piotr Majewicz , Programy psychoedukacyjne dedykowane dziadkom dzieci z niepełnosprawnościami	147
Jolanta Gebreselassie , Rodzina – (nie)oczywisty uczestnik w profilaktyce logopedycznej	159

Część II. Rola grupy rówieśniczej w inkluzyjnej edukacji i rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami

Marzenna Zaorska , Asystent dziecka/ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi jako istotny element systemu edukacji inkluzyjnej	173
Katarzyna Parys, Sławomir Olszewski , Tutoring rówieśniczy w pracy z grupą uczniów o zróżnicowanych potrzebach edukacyjnych	189
Anna Zamkowska, Daria Majcher , Strategie rozwiązywania konfliktów rówieśniczych w inkluzyjnym oddziale przedszkolnym: systematyczny przegląd badań.....	209
Łukasz Nikel, Weronika Pacholczyk, Sandra Żołądkowska, Oliwia Dziergwa , Sukces szkolny i jego rodzaje. Obiektywny i subiektywny wymiar sukcesu szkolnego.....	227
Anna Góralewska-Słońska, Natalia Skrzyczewska , Indywidualne czynniki ryzyka i zasoby a wypalenie uczniowskie	245
Julia Nieścioruk , Crucial factors affecting the level of proficiency in a foreign language	255
Alina Stosor , Uczeń z zespołem Aspergera w grupie rówieśniczej.....	273
Karolina Kaliszewska, Teresa Żółkowska , Subiektywne sensory i znaczenia doświadczeń zaufania osób z niepełnosprawnością intelektualną.....	289
Noty o autorach	301

TABLE OF CONTENTS

Introduction	11
Adrianna Grabizna, <i>Stultifera navis</i>. Autonomy, emancipation and the discourse that biologizes disability	15
 Part I. The role of the family in the inclusive education and rehabilitation of People with disabilities	
Monika Gołubiew-Konieczna, The necessity and methods of cooperation between teachers and parents of students with disabilities in mainstream schools – guidelines based on the provisions of education law and the author’s own experience.....	27
Maria Stec, On the need for a happy parent for children with developmental disabilities. A relational and developmental approach to early childhood support	43
Natalia Kędzia, Malwina Kościuk, The Triad: reflexivity, emotional intelligence and parental reflective function in relation to parents of children with ASD and parents of children without a diagnosed neurological disorder.....	63
Ludwika Wojciechowska, Samanta Rybacka, Łukasz Wojciechowski, Parental mindfulness and psychological well-being in early and late adolescence	85
Iwona Wrycz, Family as space for developing adaptive skills of young people with more severe intellectual disabilities	103
Barbara Maciejewska, Zdzisława Janiszewska-Nieścioruk, The role of parental attitudes in forming life skills of adults with intellectual disability	127
Piotr Majewicz, Psychoeducational programs dedicated to grandparents children with disabilities	147
Jolanta Gebreselassie, Family – a(non)obvious participant of preventive speech therapy	159

Part II. The role of the peer group in the inclusive education and rehabilitation of People with disabilities

Marzenna Zaorska , Assistant to a child/student with special educational needs as an important element of the inclusive education system.....	173
Katarzyna Parys, Sławomir Olszewski , Peer Tutoring in working with a group of students with diverse educational needs.....	189
Anna Zamkowska, Daria Majcher , Peer conflict resolution strategies in an inclusive preschool unit: a systematic review.....	209
Łukasz Nikel, Weronika Pacholczyk, Sandra Żołądkowska, Oliwia Dziergwa , Understanding school success: exploring objective and subjective dimensions	227
Anna Góralewska-Słońska, Natalia Skrzyczewska , Individual risk factors and resources in school burnout.....	245
Julia Nieścioruk , Crucial factors affecting the level of proficiency in a foreign language	255
Alina Stosor , A student with Asperger's syndrome in a peer group	273
Karolina Kaliszewska, Teresa Żółkowska , Subjective senses and meanings of trust experiences of people with intellectual disabilities.....	289
About the authors	301

WSTĘP

W aktualnym, proinkluzyjnym procesie edukacji i rehabilitacji uczniów z niepełnosprawnościami, który ma ten walor, że jest organizacyjnie, programowo, jak też przestrzennie zróżnicowany, niebagatelną rolę odgrywają, poza nauczycielami i innymi angażującymi się w ten proces specjalistami, także rodzina/rodzice i rówieśnicy. To bez wątpienia równoważne podmioty partycypujące w takim myśleniu i realizacji edukacji i rehabilitacji dzieci/uczniów, która powinna być ukierunkowana na przyszłość, a więc skoncentrowana nie tylko na rozwoju ich wiedzy, ale przede wszystkim kompetencji i nawyków do jej pozyskiwania czy nabywania, zawsze adekwatnie do indywidualnych zasobów czy możliwości¹. Równie istotna będzie determinacja uczniów w pokonywaniu trudności czy ograniczeń związanych z niepełnosprawnością, obligująca nierzadko do ich wysoce spersonalizowanego wspierania, jednak nie ograniczającego samodzielności, lecz wzmacniającego stanowienie o sobie, poczucie godności i autonomii, jak też odpowiedzialność za podejmowane decyzje i działania czy konsekwencje określonych zachowań i relacji z innymi. Dlatego w takim podejściu i zarazem rozumieniu procesu kształcenia i rehabilitacji tych uczniów, w każdej jego sferze czy wymiarze, wydaje się konieczne, a nawet wskazane jego *wyprowadzenie poza bramy szkoły, do świata i lokalnej społeczności i angażowania w ten proces ekspertów innych niż nauczyciele, nic nie ujmując tym ostatnim*².

Właśnie taka edukacja inkluzyjna czy włączająca ukierunkowana na przyszłość i otwarta na potrzeby, możliwości, zainteresowania i zdolności wszystkich uczniów

¹ B. Lucas, G. Claxton, E. Spencer (2013), *Expansive Education: Teaching Learners for the Real World*, Australian Council for Educational Research, Melbourne.

² B. Lucas (2022), *Dlaczego czas przestać mówić o umiejętnościach XXI wieku?*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa, s. 16.

powinna być wzmacniana poprzez zaangażowanie ich rodzin i respektowanie roli rówieśników w ułatwianiu bądź utrudnianiu włączania uczniów z niepełnosprawnościami w życie szkolnej i lokalnej społeczności³. Przy tym rodzice, podobnie jak ich dzieci, powinni być w tym nierzadko całozyciowym procesie wspierani, istotne jest bowiem, aby mieli poczucie, że takie, a nie inne rozwiązanie jest w danym okresie kształcenia najbardziej optymalne dla dziecka i jego relacji w grupie rówieśniczej (formalnej i nieformalnej). Wydaje się, że takie podejście do edukacji i rehabilitacji dzieci, młodzieży i dorosłych osób z niepełnosprawnościami ściśle koreluje z konceptem normalizacji ich sytuacji życiowej, a więc jej utypowaniem w każdej jego sferze czy wymiarze⁴. Chodzi przecież o to, aby mogli uczyć się i żyć tak, jak żyją inni, z możliwością kreowania własnej biografii. Nie będzie to możliwe bez zaangażowania rodziny i rówieśników w procesie wspierania i inkluzji społecznej oraz edukacyjnej, jak też wielowymiarowo realizowanym procesie rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami.

Mając na uwadze poczynione rozważania, zaproponowano Czytelnikom takie opracowanie analizowanych w monografii problemów, które przede wszystkim dotyczą roli czy znaczenia rodziny i rówieśników w inkluzyjnej edukacji i rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami. Przy tym ich analizę rozłożono na dwie części (Część I – *Rola rodziny w inkluzyjnej edukacji i rehabilitacji Osób z niepełnosprawnościami*, Część II – *Rola grupy rówieśniczej w inkluzyjnej edukacji i rehabilitacji Osób z niepełnosprawnościami*), wskazując na związek między nimi. Całość rozważań poprzedza interesujące opracowanie w którym, m.in. dokonano prezentacji ciągle istotnych kwestii związanych ze społecznym percypowaniem i klasyfikowaniem niepełnosprawności, jak też konsekwencjami różnych działań i rozwiązań będących skutkiem określonego podejścia do możliwości i ograniczeń osób dotkniętych daną niepełnosprawnością. Nieco rozwijając ten wątek, wypada dodać, że właśnie biologizowanie niepełnosprawności, a więc problem nieadekwatnego i zarazem nadmiarowego skupienia się na słabych stronach czy deficytach, a nie zasobach i konieczności modyfikacji postaw społecznych wobec tych osób oraz normalizacji ich życiowej przestrzeni ciągle dotkliwie te osoby doświadczają i w różnym stopniu utrudnia ich integrację i inkluzję z pełnosprawnymi, nie wyłączając rodziny i grupy rówieśniczej.

³ J.R. Harris (2010), *Każdy inny*, Smak Słowa, Sopot.

⁴ T. Żółkowska (2011), *Normalizacja – niedokończona teoria praktyki*, „Niepełnosprawność”, nr 5, s. 85-93.

W tym miejscu, podobnie jak w poprzednich dwóch monografiach⁵, pragnę podkreślić, że planując Czytelnikom to opracowanie, dążono do analizy i opracowania jego kolejnych rozdziałów jako wyniku/efektów współpracy Mistrzów i ich Uczniów, a więc promotorów i doktorantów czy seminarzystów. Niektóre z opracowań przygotowano wspólnie, ale także zamieszczono rozdziały opracowane indywidualnie na podstawie badań zrealizowanych w ramach prac promocyjnych. Nie mniej istotne jest i to, że zaproponowano również teksty prezentujące rozważania i badania przeprowadzone przez specjalistów praktyków na co dzień pracujących z uczniami z niepełnosprawnościami czy o specjalnych potrzebach w różnych formach edukacji. Tymi specjalistami są psycholodzy i pedagodzy kooperujący z Zakładem Psychologii Edukacyjnej i Wychowawczej Instytutu Psychologii UZ także w ramach cyklicznie organizowanych ogólnopolskich konferencji naukowych i edukacyjnych (w 2024 r. odbędzie się X – jubileuszowa konferencja).

Podobnie jak w poprzednich dwóch monografiach i w tej również pragnę wyrazić nadzieję, że doświadczenie związane z przygotowaniem pierwszego czy może już kolejnego w karierze tekstu naukowego będzie inspirujące dla dalszego rozwoju osobistego i zawodowego seminarzystów i absolwentów. Po raz kolejny pragnę także wyrazić moją wdzięczność i serdeczne podziękowanie za gotowość współpracy ze mną wszystkim Autorkom i Autorom zamieszczonych w pracy rozdziałów. Mam nadzieję, że ta współpraca będzie się rozwijała także w innych formach czy zakresach mających na celu wspieranie osób z niepełnosprawnościami w procesie inkluzji edukacyjnej i społecznej. Oczywiście równie serdecznie dziękuję za recenzję monografii Pani Profesor zw. Teresie Żółkowskiej – znanej polskiej pedagożce specjalnej, która nie tylko legitymuje się dużym dorobkiem naukowym, ale także wieloletnim doświadczeniem zawodowym. Uwagi i sugestie Pani Profesor bez wątpienia miały istotny wpływ na jakość kolejnej, proponowanej Czytelnikom książki.

Zdzisława Janiszewska-Nieścioruk

⁵ Pierwszą z monografii zbiorowych opublikowano w 2023 r. pod red. naukową Z. Janiszewskiej-Nieścioruk, pt. *O (nie)typowych uczniach i ich (nie)typowej edukacji*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra, natomiast drugą w 2024 r. również pod red. naukową Z. Janiszewskiej-Nieścioruk, pt. *(NIE)nowe problemy edukacji i rehabilitacji osób z niepełnosprawnościami i o zróżnicowanych potrzebach. Kontrowersje – wyzwania – konsekwencje zaniechań*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra. Tak więc proponowane opracowanie jest już trzecim i stanowi swoiste kontinuum/rozwińnięcie rozważań podjętych w pierwszej i drugiej proponowanej Czytelnikom książce.

INTRODUCTION

In the current, inclusive process of education and rehabilitation of pupils with disabilities, which has the advantage of being organisationally, programmatically and spatially diverse, a significant role is played not only by teachers and other professionals involved in the process but also by the family/parents and peers. These are undoubtedly the equivalent actors involved in this kind of thinking and implementation of the education and rehabilitation of children/students, which should be future-oriented and therefore focused not only on the development of their knowledge but above all, on the competencies and habits acquired, always in accordance with individual resources or capacities¹. Equally important will be the determination of students to overcome difficulties or limitations related to their disability, often obliging them to receive highly personalised support, which does not, however, limit their independence, but strengthens their self-determination, their sense of dignity and autonomy, as well as their responsibility for their decisions and actions or the consequences of certain behaviour and relationships with others. Therefore, in this approach and simultaneously in understanding the process of education and rehabilitation of these pupils, in any of its spheres or dimensions, it seems necessary and even advisable to take it outside the school gates, into the world and the local community and involve experts other than teachers in the process, without any prejudice to the latter².

¹ B. Lucas, G. Claxton, E. Spencer (2013). *Expansive Education: Teaching Learners for the Real World*, Australian Council for Educational Research, Melbourne.

² B. Lucas (2022). *Dlaczego czas przestać mówić o umiejętnościach XXI wieku?*, Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa, s. 16.

It is precisely this type of inclusive education that is future-oriented and open to the needs, capacities, interests and abilities of all students that should be strengthened by involving their families and respecting the role of their peers in facilitating or hindering the inclusion of students with disabilities in the school and local community³. At the same time, parents, as well as their children, should be supported in this often lifelong process, as it is important for them to feel that this particular solution is the most optimal for the child and his or her peer group (formal and informal) at a given time in their educational path. This approach to the education and rehabilitation of children, adolescents, and adults with disabilities seems to correlate closely with the concept of the normalisation of their life situation, i.e. its utilisation in any of its spheres or dimensions⁴. It is, after all, a question of empowering them to learn and live as others do, with the possibility of creating their biography. None of the above would be possible without the involvement of the family and peers in the process of social and educational support and inclusion, as well as the multidimensional process of rehabilitation of people with disabilities.

With these considerations in mind, it is proposed to the readers that the problems analysed in the monograph should be developed in a manner that primarily touches on the role or importance of the family and peers in the inclusive education and rehabilitation of people with disabilities. At the same time, the analysis of these problems has been divided into two parts (Part I – The Role of the Family in the Inclusive Education and rehabilitation of People with disabilities, Part II – The Role of the peer group in the inclusive education and rehabilitation of People with disabilities), indicating the relationship between them. The entire discussion is preceded by an interesting chapter, which, among other things, addresses persistently important issues related to the social perception and classification of disability, as well as the consequences of various actions and solutions resulting from a specific approach to the capabilities and limitations of people affected by a given disability. Developing this theme further, it should be added that it is precisely the biologisation of disability, i.e. the problem of inadequate and excessive focus on weaknesses or deficits rather than resources and the need to modify social attitudes towards these people and normalise their life space, that continues to affect them and, to varying degrees, hinders their integration and inclusion with non-disabled people, not excluding their families and peer groups.

³ J.R. Harris (2010), *Każdy inny*, Smak Słowa, Sopot.

⁴ T. Żółkowska (2011), *Normalizacja – niedokończona teoria praktyki*, „Niepełnosprawność”, nr 5, s. 85-93.

At this point, as in the previous two monographs⁵, I would like to emphasise that in planning the book proposed to the readers, the aim was to analyse and develop its successive chapters as the result/effect of the collaboration between the masters and their students, i.e. supervisors and doctoral students or seminarians. Some studies were prepared jointly, but chapters developed individually based on research carried out as part of promotional work are also included. Last but not least, texts presenting reflections and research carried out by specialist practitioners working daily with students with disabilities or special needs in various forms of education are also offered. These specialists are psychologists and educators cooperating with the Department of Educational and Upbringing Psychology of the Institute of Psychology of the University of Zielona Góra, also within the framework of periodically organised nationwide scientific and educational conferences (in 2024 the 10th – jubilee – conference will be held).

As in the previous two monographs, I also hope that the experience of preparing the first, or perhaps the next, scholarly text in one's career will inspire the further personal and professional development of seminarians and graduates. Once again, I would also like to express my gratitude and heartfelt thanks for their willingness to cooperate with me to all the Authors of the chapters included in the work. I hope that this cooperation will also develop in other forms or scopes aimed at supporting people with disabilities in the process of educational and social inclusion. Of course, I would also like to express my sincere thanks for the review of the monograph to Professor Teresa Żółkowska – a well-known Polish special educator, who not only has a great scientific output but also many years of professional experience. The professor's comments and suggestions undoubtedly significantly impacted the quality of the next book proposed to the readers.

Zdzisława Janiszewska-Nieścioruk

⁵ The first of the collective monographs was published in 2023 under the scientific ed. of Z. Janiszewska-Nieścioruk, entitled *About (non)typical students and their (non)typical education*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra, while the second one in 2024 also under the scientific ed. Z. Janiszewska-Nieścioruk, entitled *(Not)new problems of education and rehabilitation of people with disabilities and diverse needs. Controversies – challenges – consequences of omissions*, Oficyna Wydawnicza Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra. Thus, the proposed publication is the third and represents a continuum/development of the considerations undertaken in the first and second books proposed to the readers.